

BRANDE MARKEDER

1900-1953

RESUME

Skrildringer af Brande Markeder fra omkring 1900 frem til 1953. Med bidragsydere af Lars Nielsen, Aage Langballe, Jens Peder Jensen og Tove Nielsen frit efter Ingvar Midtgaard.

Redaktør:

Jens-Christian Kjær

Til Marked i Brande

Brande marked omkring år 1900

Bragt i Brande Jul 1944 / Medlemsorientering 2004

Af Aage Langballe

Jeg traf tilfældigt en af Byens ældre Haandværkere i en Butik en Aftenstund lige før Nøglen skulde drejes om -hvis man kan kalde Klokke 5 for Aftenstund - og vi kom til at sludre om de underlige Tider og den besynderlige Verden, vi Mennesker oplever. Haandværkeren kom da ind paa at fortælle om gamle Dage, og det viste sig, at denne Mands Hukommelse er et rent Fund for den, der interesserer sig for garn le Tider og Skikke.

Han gav mig gennem sin Passiar et levende Billede af Brande for godt 50 Aar siden (nu godt 113 år, red.). Jeg forsøgte at høre lidt om Julehandelen dengang:

Julehandel synes jeg ikke rigtig, jeg kan fortælle noget om. Vi brugte ikke meget med Luksus dengang, og saa var det jo ogsaa en nøjsom Egn. Udover det sædvanlige vi kunde købe i N.I. Møllers Butik, som dengang laa, hvor Bager Ankær Nielsens Forretning nu ligger (i dag er det frisør Jonas, Storegade 16, red.), var der fremlagt Juletræsdynt og Julelys, og dermed tror jeg nok Behovet til denne Festaften var dækket.

Nej, hvis jeg skulde fortælle noget om Brande fra den Tid, saa skulde det være om det store Marked, der blev holdt hvert Aar, og som gjorde vor lille Hedeby's Navn kendt viden om.

Der kom Mennesker fra nær og fjern med Kreaturer og uden Kreaturer, og jeg husker bl.a. tydeligt, at der hver Gang var en hel Del, der trak fra Horsens og hertil, med hvad de havde at sælge. Husk paa, dengang var der ingen Export, saa hvis Landboerne vilde sælge noget, maatte de nødvendigvis søge hen til et af de store Markeder, der dengang blev afholdt i flere forskellige Byer.

Dagvognen! Nej den spillede ikke nogen større Rolle ved Befordringen af Markedsgæster. Det var alt for dyrt at tage med den. Det kostede tre Kroner til Vejle og to til Herning, men det var altid festligt naar Diligencen holdt sit indtog i Byen, og Kusken blæste i Hornet. Det skete engang imellem, at den blev ført af en Kusk, der ikke rigtig kunde haandtere Hornet, og de Lyde, han saa frembragte, var ikke ligefrem harmoniske og gav tit Anledning til et billigt Grin.

Se, nu ligger en Del af Byen jo og breder sig der, hvor der den Gang var Markedsplads. Man kan godt sige, at der var Markedsplads der, hvor der nu er Torv, men den var meget større. Den gik bag om Kroen og hen til Adolf Olsens Gaard, der hvor Installatør Hansen nu bor (Urmager Stensgaards hus) (bag om Sportsmaster og hen til Storegade 15, red.). Ved Gaarden var altid en stor Mødding, og lige op ad den blev Cirkus og Karrusel anbragt. Det hændte da heller ikke saa sjældent, at en svimmel Gæst forvildede sig et Par Skridt ud i dette saa nødvendige Affaldssted.

Mod Nord bredte Pladsen sig helt over i retning a hvor Barakkerne nu ligger (Begge barakker er nu væk, dog er den nordre genopbygget i nyt format, Myl. Erichsensvej 46, red.). Dengang var der jo ikke Banegaard , Posthus eller Volmerhus, men i '1908 blev Dyrslæge Møller Jensens og Fabricius Thomsens Huse opført (Nørregade 12 og 10, red.). Foran disse Huse gik en sandet Vej, og paa den modsatte Side af denne laa "Markedsdiget", som paa det Sted afgrænsede Markedspladsen.

Jeg var dengang 12 Aar og fast Dreng paa Kroen hos Fru Laursen (afdøde Hotelejer Laursens Mor), og De kan tro, der var Travlhed paa den gamle Kro den sidste uge før Markedet. Der var nu en egen Stemning, naar vi begyndte at bage Rugbrød i Stakkevis og brygge Øl. Hjemmebrygget Øl smagte godt dengang, og saa var Prisen overkommelig. Et Glas Øl og en Snaps kostede' fire Øre.

Kalve og Grise skulde der slagtes, halvandet Hundrede Kyllinger maatte strække Hals, og Kartofflerne - det var et stort Arbejde. - Vi skrællede flere Tønder for at være paa den sikre Side, og til Suppen maatte Gruekedlen holde for. Man kan jo godt forstaa, at Folk var sultne, naar de kom gaaende eller agende langvejs fra, og vi fik da ogsaa altid udsolgt.

De første Markedsgæster ankom altid dagen før selve Markedet, der altid fandt Sted en Lørdag. De krævede ind, og Fru Laursen skældte ud. Det var ikke en Tid at komme til Marked paa. Mad var der i hvert Fald ingen Ting af endnu. Det

endte dog altid med, at de blev godt beværtet og fik, hvad de kunde spise og drikke, hvorpaa de blev indkvarteret paa de nærmeste gaarde, hvor de sov i Halmen.

Naar selve Dagen oprandt, var den ellers saa øde Plads et broget Skue med mægtige Rækker af Heste og Køer og lange Rækker af Telte, hvori der blev faldbudt Varer afa]le mulige og umulige Arter.

Jeg nævnte før Cirkus og Karrusel ved Adolf Olsens Gaard. Overfor disse, langsmed Kroens Sal holdt Kagekonerne til. Der var mange Telte, der hver rummede en i Reglen trivelig Kone omgivet af Kager i alle Størrelser. Mest populære var de store Hjerter med Vers paa. Konerne brugte nogle langskaftede Skovle til at række Kagerne ud til Folk med, og der skulde man saa lægge Pengene paa. Ligeftrem hygiejnisk var det jo nok ikke. men Kagerne smagte nu godt. I andre Telte blev der handlet med Damehatte, Træsko, Smykker og meget andet imellem hinanden.

Det kan godt være, det lyder utroligt i Dag, men sandt er det, at der var op mod tredive Beværtningstelte, der alle havde stor Søgning. Der skulde jo "Lej-køv" til hver Handel, og da kendte man ikke til Spiritus-skat og Statsafgift. En Kaffepunch kostede 8 Øre, men hvis man selv skænkede den, kostede den 10.

Naar dertil kommer, at Byens Beboere den dag havde Beværtning i hvert andet Hus, behøvede man ikke at frygte for, at nogen tørstede. Det hændte da ogsaa flere Gange, at der blev kigget saa dybt i Glassene, at man ikke bagefter kunde huske den Handel, der gik forud for "Lejkøvet". Det skete flere Gange, at der efter Markedet var en Ko, der ingen Ejermand havde. Den blev saa solgt ved Auktion og indbragte ca. femogtyve Kroner, der gik i Politikassen. Bevilling til at sælge Drikkevarer paa Markedsdagen var tilgængelig for enhver og kostede fire Kroner.

I Kroens Sal gik Dansen lystig fra Kl. fire om Eftermiddagen til Midnat. Saa havde man Natten til at drage hjem i, hvilket for de, der boede længst væk, heler ikke var for meget. Den daværende Købmand Hans Høj var Byens Hofmusiker, men havde selvfølgelig ved saadan en Lejlighed hentet Hjælp ude fra, og jeg husker f.eks., at vi havde Jørgen Nielsen fra Ringgave og "Hans Hjuler" fra Nørre Snede. Saadan tre gamle Spillemænd kunde nok vække uro i Benene.

I Salen var der bygget en stor Forhøjning, hvor der var plads til baade spillemændene og nogle lange Borde, hvor der serveredes. Denne Forhøjning havde ondt ved at bære saa mange Mennesker, for jeg husker, at den to Aar i Træk brasede sammen med Spillemænd og Gæster. Det skete ogsaa, at et par fyrige Svende blev uenige og tildelte hinanden nogle haarde Knubs, og jeg husker, at det engang endte med, at alle deltog i Kampen. Saa rykkede Gendarmerne ud og bragte Gemytterne ti1 Ro igen. Ja, for vi havde nemlig Gendarmer dengang. To med Heste. De boede der, hvor Dyr læge Skjerris nu bor i Storegade. Jo, vi

havde saadan set ogsaa Politi dengang. Politibetjent Hagensen fra Give kiggede herud engang imellem, men der var jo ikke saa meget Lovløshed dengang som nu.

Markedet blev som sagt altid afholdt en Lørdag, men Søndag var indbyggernes Festdag, og Søndag Aften genlød Pladsen endnu engang af Sang og glade Stemmer, mens Karrusellens Lirekasse og Hornmusikken fra Cirkus nu lød for sidste Gang det Aar.

Ja, det var dejlige tider den Gang. Man stillede ikke store Krav, men man kunde købe det, man havde brug for, oven i Købet for smaa Penge - og saa var det Kram, der kunde holde. Vi arbejdede haardt den Gang. Somme Tider maaske for haardt, men saa nød vi det ogsaa saa meget mere, naar vi endelig havde fri og kunde mødes med gode Venner. Da sagde man ofte: "Ses vi ikke før, saa ses vi til Markedet i Brande".

En markedsdag i Brande året 1909

Bragt i Brande Jul 1984

Det var sensommer, og tidspunktet var kommet hvor der blev holdt "Æ ætteroers mærken« i Brande. Solen skinnede fra en skyfri himmel. Og far sagde han ville til Brande for at sælge en ko. Far sagde jeg skulle med som kodriver, vi havde fri fra skole, og det var jo ikke noget man sagde nej til. Vores lærer Murermester Chr. Mejer ville også til marked, han var fra Jelling, og var blevet forvist fra seminariet.

Fuglene fløjtede og koen snakkede med, da vi startede fra gården. Far med hollandske træsko og jeg i korte bukser med bare ben. Vi fulgte ikke kommunevejen, men tog lige ind over heden, en mere besvær vej, men kortere, og kom til et å-løb, nu El-søen, der var ingen bro men kun en træstamme, så koen skulle gennem vandet. Den var blevet tørstig, så det passede den meget godt. På den anden side af åen, var der en stor skrænt, den var besværlig at komme op ad.

Det første vi så, var en firelænget gård, malet rød og med stråtag. Det er Kronborg, sagde far. Vi kom længere ind mod byen, og da vi passerede en anden gård siger far: »Her bor Mikkellræv, også kaldet Kronborg. Senere kom jeg til at kende hans børn Valdemar og Magnus, de var tvillinger, og to piger Johanne og Dagmar.

Vi passerede nu en bæk, det var Goldbæk, som havde, udløb i søen, som blev kaldt "Paradis«. Her i Goldbækdal boede en snedkermester Mads Drantum, han lavede både og solgte dem til fiskeri på søen.

Da vi kom over bækken, var vi på kromandens mark. han hed Adolf Olsen. Her var meget øde, man kunne ikke se et eneste træ eller busk, kun bækken der snoede sig gennem græsset.

Tinghøj dukkede nu op forude og her kom en handelsmand os i møde, han råbte: »Hva' koster æ ku? " Far sagde, at den skulle koste 20 kroner. Manden tog fars hånd, og slog mange gange - »Jeg vil fanneme give 17 kroner for den«. Far kiggede på mig, og siger, at jeg godt kan tøjre koen, for han ville gerne se lidt på priserne på markedet inden det kunne blive til noget med den handel.

Vi gik så ned mod byen og kom til Kommunevej, den nuværende Godsbanegade, som starter ved Købmand Møllers gård. Til venstre er det Nørregade. Der var bygget et nyt hus, der i dag er El-huset, den var hvidkalket med gavl mod Nørregade.

På gavlen var malet medstore bogstaver "Lingeri". Til højre lå kromandens mødding - og så var vi på markedspladsen. Der var ingen gøjl af nogen slags, som vi kender det i dag, men hvor nu Volmerhus ligger, var der slagsmål, det var jo også underholdning. Det var en smedesvend som hed Rasmus Poulsen og en musiker Juhl fra Nørre Snede. Det var smeden der måtte gå hen på værkstedet, det er det samme værksted der ligger der endnu.

Længere nede mod torvet var der gang i handelen, men priserne var lave. Nu kom handelsmanden igen og han råbte, "Ska' a så ha' den gammel ku?" Der kom straks nogle mæglere til, og jeg husker der var tre, Søren Peter Kurvemager fra Dørslund, Erik Topbjerg og Ole Andersen Borup, med tillnavnet Boes. Hvor navnet stammer fra ved jeg ikke, men hans far var soldat i 1864, og hed Jens Peter Andersen - måske havde han fået navnet med hjem - ligesom han havde fået en riffelkugle i venstre lår.

Mæglerne ville ikke støtte far, for nu var der udsigt til lidkøb, så far måtte give håndslag på 17 kroner. Alle gik nu ind i krosalen og 17 sølvkroner kom på bordet samt 5 øl, de kostede 10 øre pr. stk., og det var øl fra Horsens, opkaldt efter en hest ved navn Munkedal på en udstilling i Horsens. Far sagde så til handelsmanden: »No ka do hent' a ku, de ved jo huer den står!" Jeg fik 25 øre af far, og så skulle jeg på marked. Bag kromandens lade var der mange boder. Den første lå hvor sagfører Midtgaards hus ligger, det var bagermester Schjødt fra Thyregod som havde alt i kager. Jeg fik to store kager for 5 øre. Bolsjer skulle jeg også have med hjem og dem købte jeg hos Lise Bager, der handlede jeg altid. Huset lå der hvor Ruglykke er bygget, lidt op mod Blichersvej, en lille hvidkalket facade med stråtag. Det sidste vindue mod nord var sænket, så det blev en butiksvindue. Der stod fire store glas med bolsjer. Indgangen var i entreen, til venstre kom vi ind i forretningen. Lise kom fra køkkenet, og jeg kunne se, at gamle Søren Peder fik kaffe, han fik en »lille en til« den kostede fire øre. Søren Peder var daglejer over hele sognet, hans billede hænger på Brande Museum. Fra de fire glas fik jeg bolsjer for to øre. Jeg gik så tilbage til krosalen. Nu var det lagerøl fra Kolding, der var gang i. Øl- handleren havde nok været der. Han hed Jens Hampen, Hen på aftenen skulle hjemturen så starte. Det var blevet mørkt og også meget koldt. Vi kom godt hjem, mine fødder var godt kolde, men det varmede da mine søskende og min mor fik del idet vi havde med hjem fra markedet i Brande.

Markeder og handelsmænd

Erindringer af Jens Peder Jensen

Vore fædre var lige så omhyggelige med deres dyr, som vi er. Jeg har altid holdt af dyrene, men handle med dem var tidlig min skræk. Næsten al handel var henlagt til Brande marked, som holdtes to gange om året. Når jeg blev sat til at holde ved en ko eller en kalv, ønskede jeg, handelsmændene blev borte, til far selv var til stede. Handelstalent har jeg ikke noget af. Helt fri for handel kan en landmand ikke være, men kan indskrænke det til det mindst mulige. Da der blev oprettet eksportforening, meldte jeg mig straks i den. Jeg havde nok ved salg til handelsmænd fået samme pris som andre, men syntes at kunne tilkomme at få mit i en højere klasse. Ved eksport blev det vurderet af kyndige handelsfolk, så prisen blev efter værdi

Værre er det vist, om man har lyst til at handle, men mangler evne til at vurdere sagerne rigtigt, så kommer man let galt af sted. Der er nok, som forstår at handle, og de tager fortjenesten. Ved køb kan man altid få kyndig hjælp. En handelsmand eller en købmand, der står over for en kunde, der har henvendt sig til ham, og som han ønsker at beholde, vil han som regel behandle reelt - det er min erfaring.

Den købmand, som holder forskellige priser og lader sig prutte ret betydeligt, er det bedst at holde sig fra, men han kan godt have sit publikum, som tror at have gjort en god handel. Ved grisekøb kan man trygt henvende sig til en grisehandler og bede ham levere sig så mange, som man ønsker, og når han leverer dem, betale ham den pris, han forlanger. Han vil beregne sig en normal fortjeneste. Han kender dagsprisen og køber til den, det gør jeg ikke og er ikke blevet skuffet derved.

De gamle kunne prutte og handle, når de kom sammen. Nu har eksportforeningerne overtaget det meste af handelen, kun handelen med heste og nogle leve- kreaturer må ejerne selv klare, og det er vel godt det samme, for så får enhver den ham med rette tilkommende pris. I tidligere tid handledes om hvert enkelt dyr med handelsmænd enten på marked eller hjemme. Handelsmandens fortjeneste var ikke altid lige stor. Han kendte markedsprisen i op- og nedgang bedre end bønderne og kunne vurdere dyrene. Mine evner i den retning var minimale.

Engang kom Chr. Fynbo, der drev slagterforretning, på lamhandel. Vi kom ud på marken og fik fat i et par af de bedste, men vi kunne ikke blive enige om prisen. »Hva vil do ha for æ pund - 25 øre - ja, men a vil gi dæ 26«, så var vi enige. Jeg havde ikke vejret dem, men havde set noteringen, så der skulle være

Rimelighed i forlangendet. Vi var gamle skolekammerater og kendte hinanden godt - der var ikke tale om snyderi mellem os, men god forståelse.

Ved markedshandel er situationen den, at enhver er sig selv nærmest. Da skal der lægges godt mærke til, hvad der bliver sagt, for der kan være en fælde, som den ukyndige ikke altid opdager. Jyderne har ord for at overgå fynboerne i handel, om det passer, kan jeg ikke sige. En jyde solgte en hest til en fynbo garanteret reel, men dog med den tilføjelse: »Du har vel ikke fjælgulv i di goer, for det vil en ikke go po«. Det var de mange fjælbroer, der fandtes på den tid,

som den ikke ville over. Det blev sagt som en vittighed, men skulle ikke opfattes som sådan.

Mads Nybo handlede længe om en radmager hest på Herning marked. Så kommer der en mand, som siger: »Nu ska I stræb å bliv færdig med den handel, for a vil osse køb æ krik«. Jeg fik senere at vide, at det var sælgerens far, som ville hjælpe sønnen. Mads kunne både handle og vurdere en hest så godt som nogen, han lod sig ikke påvirke af andre. Han fik da også hesten med sig hjem. Det var en meget kraftig bygget 3-årig, men mishandlet. Hos Mads fik den en god plads,

Og det kunne snart ses på den. De følgende år trak den mange tons tørv fra Skivild mose til Brande mejeri og til Martensens fabrik, hvor der fyredes med tørv under krigen 1914 - 18.

Et marked i Brande var en stor begivenhed i min ungdomstid. Der kunne gå år, uden at man kom udensogns. På markedet kunne man gøre bekendtskab med folk fra nabosognene. På markedet var der altid en masse gøgl, karruseller, kraftprøver, vilde mænd, som var godt afspærret, for at de ikke skulle forvolde ulykker. Det blev sagt, at der var to mænd, som skiftedes til at være vild mand og direktør. På markedet var der også træskomænd, pottemagere, bundtmagere, sadelmagere, rebslagere og mange flere.

På sommermarkedet var det især studehandelen, der interesserede. Der handledes som regel med studene parvis. De store stude solgtes til udførsel eller til fedning på engene ved Skjern. Når de store var solgt, købtes mindre, hvis folk ikke selv havde tillæg, som kunne tages i brug. Det overskud, der blev ved han- delen, var for mange en hovedindtægt. Små ejendomme klarede sig med små stude, som de vænnede til at gå i tøj. Jens Larsen i Grarup sagde, at når hornene blev lige så lange som ørerne, så kunne han bruge dem.

Han var også lidt af en handelsmand, og han har vænnet mange små stude til tøj. Der kunne altid købes hos ham, enten det så var en eller to, man ønskede. Så tog han til det nærmeste marked og købte nye. Det kunne ske, at han syntes, han gav en krone for meget for en stud, men når han fik den vænnet til tøj, steg den i værdi. Mange gav gerne en femmer mere i stedet for selv at mase med det. Han var en selvhjulpen mand, havde som oftest en ko, der kunne bruges en tid som mæge med en stud, om det var nødvendigt i en tid, når han havde solgt den ene a studene.

Hestehandelen var det ikke hver mands sag at deltage i, kun dem, der havde heste, var interesserede. Lam blev også tilført markedet, men de blev mest samlet af opkøbere, som drev dem til købstæderne. Det var et trist syn at se den behandling, de fik af slagtere, der hentede sig nogle på markedet. Benene blev bundet sammen, og de blev næsten lagvis lagt på en lille vogn med hovedet hængende udenfor. Det blev dog forbudt - de skulle fragtes under hæk, så de kunne stå op. Der skulle drikkes lidkøb efter hver handel. En snes telte var stillet op, og her blev der serveret.

Niels Skov fra Vejle havde sin egen fremgangsmåde. Når han kom, gik handelen rask. Han brugte ikke lang snak, men kunne snart blive færdig. Betænkte folk sig for længe, gik han fra dem. Når han så havde de heste, han ville købe,

blev de samlet og koblet hoved ved hale i en lang række. Trækkeren red på den forreste og havde en eller to ved hånden. Så spadserede de til Vejle, og Niels Skov samlede sælgerne inde på kroen til lidkøb og betaling.

Han var et handelsgeni af stort format. Efter sigende kunne han knap skrive sit eget navn, men hukommelsen klarede det hele. Han kunne efter flere års forløb kende en hest, som han havde ejet engang. Han havde arbejdsheste lånt ud til flere, som ikke havde råd til at købe. Når forretningerne var afgjort, og man havde fået snakket færdig, skulle hans kusk holde for døren. Niels Skov var født i Thyregod, begyndte allerede som dreng at handle med lammeskind af døde lam til 10 - 12 øre stykket.

Det var en værre koncert, lammene holdt, når de var samlet i krostalden af opkøberne, lige taget fra moderen. Lidt før aften blev de lukket ud. En dreng trak et par får foran, så fulgte lammene efter og blev så drevet ad landevejen til Vejle og længere hen. Opkøberen havde et par drenge med til at passe på, at de holdt sig på vejen. Om natten var det mest behageligt at drive med lam, da var færdselen næsten standset. Det gik langsomt, for lammene gik og åd langs vejsiden. Vejmændene skældte ud, for det var deres græs, som de havde ret til at bjerge, men når der stadig blev drevet fremad, var der intet at gøre ved det. Det var især i Vestjylland, der holdtes mange får. I Østjylland købte man lam til fedning og slagting i efteråret.

Martinus Prins eller Martinus Lamhandler, som han kaldtes, fortalte, at han også havde handlet med gæs og drevet med dem til Vejle. Engang kom han forbi en bygmark, og da gæssene opdagede det, løb de ind i byggen. Når han smed en ud på vejen, løb to ind i marken, så han blev nødt til at drive dem gennem bygmarken ud på den anden side. Heldigvis var det om natten, da der var mest ro på vejen, så han slap derfra, inden det blev opdaget.

Den gamle uldhandler Poul Kristian havde også været lammehandler og havde også drevet med gæs i sine unge dage. Da han engang drev med gæs oppe i Nørrejylland, og de så, der var vand forude, gik de på vingerne og fløj fra ham.

For at få dem samlet igen, måtte han til at leje en bådfører til at sejle ud og drive dem i land.

På markedet skulle folk forsyne sig for længere tid med varer, som ikke fandtes i butikkerne her. Den første, som havde hatte og kasketter i butikken, var Charles Jørgensen, som startede forretning i Brande 1884 som manufakturhandler. En tid efter var der en mand, som sagde, at når man ville købe en ny kasket, skulle man lægge mærke til Lars Bjerre, for han havde altid den nyeste model.

Brande Sogns Historie del 1, 1972

Brande Marked

Brande Sogns Historie 1975, ved Lars Nielsen.

»Nej, a var æ i kjerck i æ pins, men vil Gud, a lever, ska a te Braan marken«.

Denne udtalelse fremkom en gammel kone i Brande med for år tilbage, da hun blev spurgt, om hun havde været i kirke i pinsen.

Omkring århundredskiftet blev markederne i Brande af mange af sognets beboere regnet med til Årets store begivenheder, ja, mange satte vel Brande marked lige så højt som drengen, der regnede Hjallerup marked med til højtiderne.

Det marked, den gamle kone hentydede til, var det store sommermarked, hvor der især var stor handel med heste, stude og får.

I 1856 andrager sogneboerne ministeriet om tilladelse til at holde marked i Brande i april og november måned med kvæg, avlsredskaber, uldne- og linned- varer m. m. Forstanderskabet anbefaler, da det stemmer med sognets og omegnens tarv.

Tilladelsen blev dog først givet året efter, da kroejer Senius Olsen, der nok kunne se, at markeder kunne give kroen øget omsætning, til markedsplads vederlagsfrit havde afgivet 31/2 tdr. land nord for kroen fra nuværende Godsbanegade i vest til Borgergade mod øst.

Det første marked i Brande blev afholdt i juli 1857, og det er dette, der senere i årenes løb blev kaldt »Store Brande Marked«. Det blev i mange år altid afholdt den sidste lørdag i juli måned. Det blev efter datiden snart et meget stort marked, der var kendt langt ud over den nærmeste egn. Der kom rejsende hertil fra hele Jylland, ja, også fynboere mødte ofte frem og købte bl. a. føl.

Senere, først i halvfjerseme, blev et marked mere henlagt til Brande. Det blev igennem mange år altid afholdt en lørdag, en af de sidste lørdage i september måned, og kom til at gå under betegnelsen »Brande Efterårsmarked«.

Det fortjener næsten at bemærkes, at da dette marked første gang blev afholdt, blev det om aftenen en så forrygende snestorm, at det kneb for mange af markedsgæsterne at komme de lange veje hjem. Især var det ikke morsomt for de, der havde kreaturer at trække med og måske andet, der kunne være endnu mere drilagtigt.

Først senere er der jo blevet tildelt Brande flere årlige markeder.

Når tiden nærmede sig »Store Marked«, eller som det også benævnes »Sommermarkedet«, afholdelse, er det vist ikke for meget sagt, at alle glædede sig dertil, både gamle og unge. Alle, der nogenlunde kunne gå, skulle med. For at mødrene også kunne komme med, havde de de små børn med på armen eller ved hånden, så det kan på en måde siges, at en markedsdag var en af de største højtidsdage for egnens folk.

Dette marked var, som ovenfor nævnt, kendt viden om. Eftermiddagen forud var det nemt at se, at noget var forestående. På vejene ind mod byen gik en stadig stigende strøm af køretøjer af alle mulige slags, læsset med telte, som dagen efter skulle åbenbare det utrolige, ofte rent fantastiske, og ind imellem store kobler af heste og kreaturer, navnlig store stude.

Alt dette kunne selvfølgelig ikke få plads i selve byen, som jo den gang forøvrigt var lille, men på gårdene rundt om i sognet var pladsen stærkt optaget, især med kreaturer, der jo helst skulle være inde på markedet op på formiddagen. Alt det hjemlige og det daglige kom helt ud af sine folder. Der blev tjent adskillige drikkepenge, navnlig af de unge og børnene, sådan en dag, og det var jo en kærkommen hjælp til den forestående udgift, som dagen absolut ville føre med sig. Det betød jo noget for en ung karl eller pige med 1 kr. eller to og børnene 25 til 50 øre. Folk var jo nøjsomme dengang. Det er helt mærkeligt at tænke på nu og så datidens folk, som forstod at more sig med lidt, og endda være tilfreds dermed. Op på formiddagen begyndte handelen jo så med heste og kreaturer. Trak handelsfolkene godt ud på vejen, var det gode tegn på, at der var omsætning

i vente. Det kunne jo nok hænde, at en eller anden fik solgt for tidligt og fik for lidt for en hest, en ko eller et par stude. Disse sidste handlede så godt som altid parvis, men som regel var folk forsigtige.

Den gang kørte alle husmænd med stude, og disse skulle gerne omsættes på sommermarkedet, når de havde haft dem et år. Den fratægt, det så kunne give, f. eks. 25-75 kr., var en væsentlig indtægt, der betød noget økonomisk. At fra-tægten blev for stor, eller måske rettere at studene var blevet for små, så de dårlig kunne trække ploven, kunne jo også ske, men så var det altid en trøst, at de da kunne vokse til.

Var enkelte gårdmænd således stillet, at de kunne sælge en hest rent ud, det

vil sige undvære den, så var det store ting. Dette gav penge, men den gang skulle der jo en god hest til at koste 3-400 kr. Føl blev der gerne solgt mange af, og prisen var imellem 50-100 kr. Som allerede nævnt, ville fynboerne gerne købe disse.

Omsætningen en sådan markedsdag kunne efter datiden være meget betydeligt for egnen.

Der var jo også sørget godt for, at folk kunne få noget at spise og drikke, navnlig det sidste. Der var som oftest ca. 20 tilrejsende beværtningstelte. Et år var der 48 af den slags. Disse var stillet op side om side fra nuværende Godsbanegade til Borgergade, nærmere betegnet langs den sydlige side af nuværende

Nørregade . Desforuden blev der serveret på kroen og enkelte private steder. På kroen var der flere dage i forvejen stor travlhed med slagting, bagning m. m., så alt kunne være rede til, at man kunne bispise de mange ventede gæster. I kroens lokaler blev der dækket lange borde, der bugnede af forskellige mad- varer , og her kunne man for en krone pro persona forsyne sig med alt, hvad hjertet eller rettere maven begærede . I nogle telte kunne der købes flækkede franskbrød , røgede sild og tørrede rokker , de såkaldte skader. Et flækket franskbrød med en røget sild kostede 25 øre. Men på eftermiddagen var stemningen også højt oppe for manges vedkommende. På den tid var prisen på spiritus mere moderat end nu. Efterhånden som folk nød af den, svulmede kræfterne undertiden så voldsomt op, at det ofte kunne hændes , at der skulle prøves kræfter i større stil. Skønt der gerne var 2-3

politibetjente, bistået af 2 sognefogeder, kunne det dog alligevel knibe for dem at dæmme op for de løsslupne kræfter.

Længere hen på eftermiddagen , når mændene havde fået deres hartsager afgjort, og konerne havde fået talt med venner og bekendte, skulle der jo tænkes på hjemturen, men først skulle forskellige indkøb gøres, og nu kom turen til de forskellige boder, og af disse var der nok for enhver smag.

Der var telte eller boder med manufakturvarer , modehandlere, skomage e" træ"-skomænd, sadelmagere, jydepotter m. v. Ja, der var noget for enhver. Alle mangler kunne afhjælpes. Af kagetelte. var der en mængde .. Der blev købt og givet mange hjerter bort sådan en dag, navnlig mellem de unge. Det var mest i idst? . på eftermiddagen, at disse mødte op. De havde så aftenen til deres rådighed ; Der var også sørget for dem, blandt andet med et virvar af gøgl, karuseller m. m., og for karlene var der desuden 4-5 kraftprøver på rad. Til sidst var der dans.

Markedsdagen var en stor og begivenhedsrig dag. De, der kan huske den og har været med dertil, kan måske med en vis glæde tænke tilbage på sådan en dag. Det var altså en dag, som næsten alle glædede sig til, længe før den oprandt, og drøftedes længe efter. De, der har oplevet disse store sommermarkeder i Brande, kan fortælle mange pudsige oplevelser fra den tid . Her skal gengives et par af disse markeds-historier , der passerede for 70-80 år siden.

Et par mænd fra Silkeborgegnen, der handlede med vogntræ , - vognhjul, sæt- stykker, kæpstokke o. 1. - logerede natten før et marked på en gård et par kilo- meter fra Brande. Her kom de til at tale om priserne på deres varer, og den ene var meget forbavsset over, at den anden kunne sælge billigere end han, for som han sagde: »A stjæler det træ, a bruger « .

»Ja«, siger den anden, »men a stjæler« - som han kunne bande - »de færtlige varer«.

En jydepottemand kørte efter et marked med ud til en gårdmand, der boede i det yderste af Brande sogn. Her logerede han om natten, og næste morgen skulle gårdmanden køre ham og hans jydepotter til markedet i Give.

I Brande havde de vel som så mange andre markedsgæster smagt på de våde varer , og de havde vel også fået et par puncher til morgenkaffen , i al fald var humøret højt, og da de kom til Skærlund å, piskede manden på hestene og satte i fuld fart ud i vandet for at komme over åen. Det gav nogle vældige slag i vognen, mændene var nær fløjet af, og potterne raslede mellem hverandre. Over kom de da, men der blev ikke solgt jydepotter i Give den dag - der var nemlig ikke en hel potte tilbage i vognen. Skårene blev

gravet ned uden for gården, hvor jydepottemanden havde overnattet , og der skal de efter sigende ligge den dag i dag.

Brande sogn har jo også haft sine handelsfolk og har det endnu. Det ville vel føre alt for vidt at nævne dem alle, hvorfor kun et par enkelte skal nævnes,

gårdejer Jens Skjøde, Grarup, og hestehandler , gårdejer Knud Peder Langkjær, Langkjær, der til tider hver især har omsat store beløb og tillige har forstået deres gerning på den måde, at ord var lov.

Ifølge en tinglæst deklARATION i 1856 afgav kroejner Jessenius Olsen til markeds- pladsen i Brande 31/2 tdr. land nord for kroen, ligeledes afgiver han plads ad de to veje Vejle-Herning og Brande-Nr. Snede samt eventuelt 4 skæpper land syd for landevejen , om det er nødvendigt. Pladsen blev afgivet aldeles veder- lagsfrit.

Byens udvikling førte dog alligevel med sig, at man i 1913 måtte flytte markeds- pladsen uden for byen, nord og øst for viadukten.

Denne plads var imidlertid heller ikke tilfredsstillende , hvorfor den i 1917 flyttedes til et areal på Hemingvej mellem kommuneskolen og kartoffelmels- fabrikken. Da denne plads for en del år siden skulle bruges til bebyggelse , fik markederne igen anvist plads nord for banen, mellem Dørslundvej og Ejstrup- holmvej. Endnu for 50 år siden var sommermarkedet i Brande et stort marked, der for en dag satte sit præg på byen. Nu er markedet en saga blot - bortset fra, at det stadigt figurerer i almanakkernes markedsfortegnelse .

Brande Marked – en midtjysk udstilling

I dagene 2. – 6. juli 1953 stod Brande på den anden ende. Byen var smykket med flag i massevis, alle forretninger holdt åben til kl. 20 på hverdage og der var boder uden for hver butik. Rigtig mange bar brandedragt.

Der afholdtes et marked af imponerende dimensioner, som der stadig tales om i Brande og omegn her godt halvtreds år efter (artiklen er bragt i Medlemsorienteringen 2003; Lokalhistorisk Forening Brande).

(Og det gør vi såmænd stadig 2013, red.)

Initiativtagerne til markedet var Brande Håndværker- og Borgerforening, Brande Handelstandsforening og Turistforeningen for Brande og omegn, der ville skabe et udstillingsarrangement, der var anderledes, end man var vant til. Da først bolden var givet op, sluttede andre foreningen og enkeltpersoner op om foretagendet.

Forretningsfolk, håndværkere, præster, læger, skolefolk, husmødre, ungdomsledere, embedsmænd... ja, alle trak deres læs.

Udstillingens bestyrelse bestod af de tre førstnævnte foreningers ledelser, Formand for forretningsudvalget og bestyrelsen var sognerådsformand, købmand H.L. Aastrup, forretningsfører sagfører I. Midtgaard og kasserer bankbestyrer E. Bredlund.

Derudover nedsattes godt 20 underudvalg med hver deres arbejdsområde. Der fra september 1952 lavede et imponerende forarbejde.

Tanken var at lade det i tidligere tid over hele Midtjylland kendte Brande marked genopstå som rammen om en moderne udstilling. Udstillingen blev meget mere end en varemesse, idet man indenfor såvel landbrug, husholdning, håndværk som industri viste, hvordan Midtjylland var – og hvordan man klarede sine forsyninger midt i 1800-tallet, og så fulgte udviklingen op gennem tiderne frem til 1950'erne.

Fra træplov og segl til mejetærsker.

Der var optog, hvor man viste udviklingen fra træplov til mejetærsker. Desuden var der optog, med trillebør, dagvogn og endende med postbil. Og Falck viste i optog gennem Storegade redningsmateriel gennem tiderne. Hedeselskabet viste opdyrknings resultater i Brande Sogn. Et studespand kørte før og under udstillingen gennem gaderne. Man havde i alt 1000 m² indendørs udstillingsareal og et ca. 4000 m² udendørs areal. Der var udstillere så at sige fra alle fag lige fra hjemmevævning til maskinfabrik.

På Ågade (der dengang var en grusvej uden anden bebyggelse) havde arkitekt Søgaard Nielsen opført et beboelseshus – Brande Huset (nuværende Ågade 5) – efter ganske nye metoder, som blev forevist i forbindelse med udstillingen, ligesom man også kunne få forevist Andelsvaskeriet på Hyvildvej.

"Bind-stow" og gammelt køkken.

Man levendegjorde Dalgas og Blicher, sidstnævnte aflagde besøg i en "bind-stow", hvor personer i gamle klædedragter kartede, spandt og bandt (strikkede), og det gamle køkken arbejdede. Man kunne se, hvordan man støbte lys, kærnedede smør, flettede kurve med mere.

Svømmestævne og Stadion indvielse.

Om lørdagen var der svømmestævne i Søbadet (i Brande Elværkssø) med deltagere fra Herning, Aulum, Bidebæk og Brande. Hertil afgik der busser fra Torvet.

Søndag klokken 12 blev det nye stadion på Ågade indviet. Man gik i procession fra den gamle sportsplads ved Thyregodvej (der hvor Dalgasskolen ligger nu) gennem byen og til stadion, hvor der efter de indledende taler blev dyrket idræt resten af eftermiddagen.

Stålbåndsoptagelser og asfaltbal på Torvet.

Man kunne prøve at høre sin egen stemme på stålbånd, eller lade sit barn indsynges en børnevise. Man kunne så købe stålbåndet og senere høre det

lige så tit man ville (hvis man altså kunne afspille det, båndoptagere var et ret nyt fænomen i 1950'erne). På tribunen på Torvet var der kunstneroptræden hver aften, og det var også her, der lørdag og søndag aften var asfaltbal til Kai Julians orkester. Var man mere til film, var der hver aften gratis friluftsbioGRAF samme sted med en masse oplysende film bl.a. "Den strømlinjede gris" (vildsvin til Eksportvin).

Særtog, cykel- og børneparkering.

Der var indsat særtog mod Grindsted og mod Silkeborg, så folk fra de kanter kunne komme hjem igen.

Der var i det hele taget tænkt på alt. Rutebilparkering, personbilparkering ja selv parkering af børn. Disse kunne hver udstillingsdag afleveres fra kl. 15-17 ved Byskolen (Herningvej 14). Den lå tæt udstillingspladsen, hvor der også var restauration. Medbragte man sin egen madkurv, skulle den spises i Anlægget.

Radiotransmission af åbningshøjtideligheden.

Man havde i den grad lagt sig i selen for at få et fornemt arrangement med i alt 120 udstillende firmaer fra så godt som alle erhverv, og man havde formået Statsradiofonien, som det dengang hed, til at transmittere åbningshøjtideligheden.

Sognerådsformanden H.L. Aastrup bød velkommen, desuden var der taler af amtmand A.M. Wamberg, landbrugsminister Jens Sønderup, borgmester Willy Sørensen, Vejle på nabokøbstædernes vegne og direktør H.K. Sørensen, Vejle Damvæveri på udstillernes vegne.

Der deltog et imponerende præsidium bestående af flere ministre, samt "rigets gode mænd og kvinder, der på det ene eller andet område sidder i nøglestillinger for at opnå kontakt med de videst mulige forskellige kredse" (citat fra opfordring til at indgå i præsidiet).

Selv vejret viste sig fra den sin bedste side.

Majestæten, Kong Frederik den 9., kom dog ikke, hvad man vist havde håbet på. Brande måtte vente med kongeligt besøg helt til år 2000.

Branditterne skabte dengang et kæmpearrangement med tusinder af besøgende i de julidage i 1953, som aldrig siden er blevet overgået.

Tove Nielsen frit efter I. Midtgaards papirer og bilag fra markedet, 2003.

Redaktør, scanner. og renskriver, Jens-Christian Kjær, 2013.

Den der ager med stude kommer også frem. –
Men en scooter er hurtigere.....

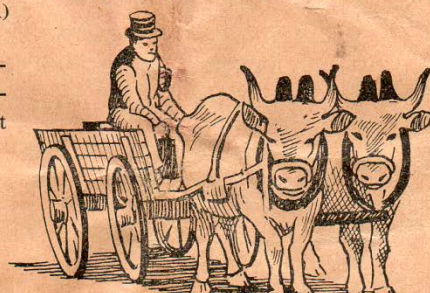

BRANDE MARKED - en midtjydske udstilling 2.-6. juli 1953

Pris 1 kr. LODSEDEL № 4757

Gevinster:

- 1. Et studekøretøj eller en scooter**
Efter frit valg. **Værdi 4000 kr.** (TERROT)
- 2. En scooter** **Værdi 4000 kr.**
(LAMBRETTA)

Scooterne er indregistreret og skat og forsikring betalt for et halvt aar.

Resultatet af lodtrækningen, der foretages af notarius publicus, bekendtgøres i Brande Avis, de lokale dagblade, Jyllands-Posten, Fyns Tidende, Berl. Tid. og Pol. torsdag den 9. juli. Gevinster, der ikke er afhentede inden 15. august, tilfalder Brande Marked.

(ovenstående er en scannet kopi af en markeds lodseddel bevaret på Lokalhistorisk Arkiv Brande)

I forbindelse med markedet 1953 solgte man naturligvis også lodsedler. Førstepræmien var studekøretøjet (eller en scooter). Ifølge Midtgaards papirer, forespurgte man fra Hjerl Hede på studene. Disse blev tilbudt for slagteprisen, prisen for seletøj og vognens pris, og hvis det havde interesse, kunne de antagelig få Mathias Jensen, Dørslund, som kørte studene under udstillingen, til at køre for sig.

Hvorvidt den handel kom i stand vides ikke, men fakta er at vinderen ikke meldte sig, hvorpå studene blev solgt.

Ved nogen, hvem der købte dem, vil vi da gerne vide det. Vi vil for så vidt også gerne vide, hvor man skaffede dem fra.